

Реферативний огляд «Національна рамка кваліфікації»

*Укладач; Ольга Дорофеева, н. с. відділу науково-реферативної інформації
Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського*

У даному реферативному огляді для розкриття сучасного стану створення Національної рамки кваліфікацій було опрацьовано наукові статті та збірники наукових праць, опублікованих за період 2007 – 2011 рр. в Україні та країнах СНД. Як виявило дослідження, питання ще набуло фундаментальної розробки у дисертаціях та монографіях. Масив джерел обумовлено специфікою питання, що почало розглядається у зазначений період у вузькому колі вищої ланки освітнього менеджменту. Це знаходить відображення лише у науковій та спеціальній публіцистичній періодиці, а також у збірниках наукових конференцій МОН молоді та спорту, НАПН України.

Історія питання

У висвітленні історії питання Національної рамки кваліфікацій (НРК) в українській науковій літературі визначилися два підходи. Одні автори виходять із того, що необхідність створення НРК є наслідком євроінтеграції та приєднання України до Булонської угоди та виконання певних завдань, тобто як інтеріоризовану з Європи, де рамки кваліфікації Європейського простору вищої освіти почали розробляти у травні 2005 р.

Інші автори розкривають проблему НРК як виниклу в результаті природного розвитку національної освіти на даному етапі і стверджують, що необхідність створення НРК назріла, її диктують внутрішні обставини освіти України на даному етап.

Переважає більшість авторів дотримуються першої версії, оперуючи відповідними документами, розробленими конференціями ЄС.

Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору / О. Голубенко, Т. Морозова // Вища школа : наук.-практ. вид. – 2009. – № 3. – С. 44-56. – Бібліогр. : 20 назв. Україна

Розглянуто питання приєднання України до Болонського процесу на Конференції міністрів європейських країн у травні 2005 року в Бергені. Відмічено, що як учасниця Болонського процесу, Україна повинна вирішити ряд першорядних ключових завдань, що передбачають запровадження до 2010 року стандартів, рекомендацій та основних інструментів ЄПВО (Європейського простору вищої освіти): Національної рамки кваліфікацій, інноваційної Європейської кредитно-трансферної системи, Додатку до диплома європейського зразка. Відзначено, що сталий розвиток Болонського процесу зобов'язує нашу країну завершити реформу вищої освіти до

2010 року і надалі здійснювати освітні послуги з урахуванням стандартів і рекомендацій, розроблених і прийнятих у Лісабоні (1997), Сорбоні (1998) і узагальнених в Болонській Декларації (1999) та Комюніке Конференцій міністрів європейських країн, що відповідають за вищу освіту (Прага, 2001; Берлін, 2003; Берген, 2005; Лондон, 2007, Лувен, 2009). З'ясовано, що представники Ради Європи, Європейської комісії, Болонського Секретаріату, які відповідають за розвиток вищої освіти в ЄПВО зазначають, що центральні органи управління вищою освітою кожної країни-учасниці повинні сприяти в запровадженні положень Болонського процесу за такими основними напрямками діяльності:

- розроблення, запровадження та розвиток національної рамки кваліфікацій (НРК–NQF);

- запровадження інноваційної Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС–ECTS) та Додатку до диплома (Diploma Supplement);

...На сучасному етапі розвитку ЄПВО важливим викликом є запровадження стандартів, рекомендацій і основних інструментів, що сприятимуть сумісності, порівнянності, визнанню періодів і термінів підготовки (навчання) фахівців після 2010 року, а саме:

- національної рамки кваліфікацій з визначенням основних видів економічної діяльності, галузей (напрямів) освіти, напрямів та профілів підготовки фахівців, що узгоджується із рамкою кваліфікацій ЄПВО;

- запровадження в 2009/2010 навчальному році інноваційної ECTS і її ключових документів, включаючи Додаток до диплома (DS), яка запропонована Європейською комісією в лютому 2009 року та єдиної для всіх вищих навчальних закладів України системи оцінювання навчальних досягнень студентів;

- запровадження трициклової системи (бакалавр, магістр, інтегрований магістр (професійна підготовка), доктор філософії PhD);

- трансформація мережі вищих навчальних закладів (інституційної структури) в університети, політехнічні університети, академії, коледжі тощо та їх розвиток відповідно до тенденцій розвитку мережі ЄПВО:

Прогресивні зміни у підходах до розуміння і трактування кваліфікації людини / З. Вятровський // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 3. – С. 38-42. – Бібліогр.: 15 назв. – укр.

Визначено сутність Європейських кваліфікаційних рамок. Охарактеризовано поняття «дескриптори», до якого зводиться тлумачення суті рамок. Зроблено висновок про Європейські кваліфікаційні рамки, які становлять єдиний ряд щодо подальшого прийняття оптимальних рішень у цій сфері.

Невідкладні завдання системи вищої освіти на новому етапі Болонського процесу / Є. Суліма // Вища школа. – 2010. – № 11. – С. 5-13. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

Запропоновано першочергові завдання, які стоять перед системою вищої освіти України у межах Болонського процесу, основними серед яких є створення Національної рамки кваліфікацій, проектування стандартів вищої освіти, цілісне впровадження у вищу практику системи забезпечення якості вищої освіти, ЕКТС і додатка до диплома європейського зразка. Висвітлено причини для створення національних рамок кваліфікацій (НРК). Представлено обов'язкові кроки, для впровадження НРК, визначених відповідно до практики проектного менеджменту.

Розвиток ступеневої освіти у відповідності до вимог Болонської конвенції / О. О. Бурлакова // Наука і освіта. – 2006. – № 1-2. – С. 63-65. – Бібліогр.: 3 назви. – укр.

Висвітлено реалізацію вимог Болонської конвенції в контексті реформи вищої освіти. Проаналізовано вітчизняні нормативно-правові документи для створення гнучкої ступеневої структури освітньо-кваліфікаційних рівнів. Розглянуто й охарактеризовано теоретичні рекомендації Болонської конвенції щодо реформи освіти та практичні кроки української влади щодо їх реалізації. Доведено, що закріплення демократичних принципів і форм організації управління вищою освітою в законодавчих і нормативних документах є важливим кроком у процесі модернізації системи вищої освіти.

Посилювати методологічний, науково-методичний супровід європейської інтеграції національної освіти України : тези доповіді Президента Національної академії педагогічних наук України на Загальних звітних зборах 18 березня 2010 р. про діяльність академії у 2009 р. та завдання на 2010 р. / В. Кремень // Педагогічна газета. - 2010. - Берез. (№ 3). - С. 1-3. – укр.

На основі узагальнення відмічено, що педагоги стверджують, що складання НРК є відповіддю на назрілі проблеми української освіти, пов'язані з застарілістю стандартів тощо, а європейські експерти лише надають допомогу українським освітянам.

Национальная рамка квалификаций в Украине / А. Мирошниченко // Електронний ресурс [<http://www.hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1251>] 21.08.2010

Відмічено, що значну методологічну і практичну допомогу в пошуку шляхів трансформації системи профтехосвіти нам надають міжнародні організації (особливо хочеться відзначити спільний проект Євро комісії та Світового Банку «Розвиток людського капіталу для економічного зросту, конкурентноздатності та інновацій в Україні»). Особливу роль у розробці сучасного підходу до питань профосвіти виграє Європейський фонд навчання European Training Foundation, ETF (ЄФН), який заохочує кращих міжнародних експертів. За участі міжнародних консультантів в Україні

було проведено кілька конференцій та круглих столів, у яких брали участь роботодавці, представники державних установ, наукові робітники, педагоги, експерти; крім того, було організовано навчальні візити до країн ЄС. У рамках співпраці зарубіжні експерти представили в Україні Європейську рамку кваліфікацій...

Профессиональные стандарты / К. Ткаченко // Электронный ресурс [http://www.hrm.ru/professionalnye-standarty] 02.02.2011 – рус.

Унаочено проблему створення НРК в Україні за допомогою таблиці *Недоліки чинної системи освіти та шляхи їх подолання*

<i>Наявна ситуація</i>	<i>Що потрібно</i>
Ринок дипломів	Ринок кваліфікацій на базі компетенцій
Освітні програми, базовані на вхідних даних	Освітні програми, базовані на результатах. Створення гнучких модульних програм
Негнучкий перехід від навчання до трудової діяльності	Різноманітні способи переходу до трудової діяльності
Слабка участь роботодавців у плануванні й реалізації навчання	Активна участь роботодавців у плануванні та реалізації навчання
Неформальне навчання не визнається	Визнання неформального навчання
Відсутність системи неперервного професійного навчання	Формування системи забезпечення якості професійної підготовки
Оцінювання знань	Оцінювання компетенцій
Відповідність вимогам індустріального суспільства	Відповідність вимогам постіндустріального суспільства, заснованого на знаннях
Відсутність єдиної системи кваліфікацій	Єдина система рівнів кваліфікації (національна рамка кваліфікацій)
Навчання переважно на базі навчальних закладів	Розвиток навчання безпосередньо на робочих місцях, на підприємствах, у процесі трудового навчання
Відсутність системи професійної орієнтації	Навчання протягом усього життя (<i>Long Life Learning</i>)
Утрудненість трудової міграції	Підвищення трудової міграції людей

Система основних понять

Основними поняттями, що складають терміносистему зазначеної проблеми, є поняття «національна система кваліфікацій», «національна рамка кваліфікацій», «рівень кваліфікацій», «професійні стандарти», «модель фахівця», «компетентність», «компетенція» тощо.

Национальная рамка квалификаций в Украине / А. Мирошниченко // Электронный ресурс [http://www.hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1251] – рус.

Зафіксовано, що Національна система кваліфікацій – сукупність механізмів правового та інституційного регулювання кваліфікацій робітників з урахуванням потреб ринку праці та можливостей системи освіти. Національна система кваліфікацій включає в себе:

- Національну рамку кваліфікацій (НРК);
- національні рівні та вимоги;

- професійні стандарти;
- механізм оцінювання та підтвердження кваліфікацій та компетенцій;
- систему органів підтвердження кваліфікацій;
- механізм фінансування Національної системи кваліфікацій.

Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований опис кваліфікацій, освітньо-кваліфікаційних рівнів, кваліфікаційних стандартів різних рівнів і типів, встановлених на засадах визначеного законом набору критеріїв.

Рівень кваліфікації – визначені й утверджені в установленому законом порядку вимоги до компетенції працівника при виконанні посадових обов'язків з урахуванням їхньої складності та рівня відповідальності.

Професійний стандарт – це багатофункціональний нормативний документ, який у межах конкретного виду економічної діяльності визначає вимоги до змісту трудової діяльності та умовам її втілення; до кваліфікації робітника, яку описано у термінах знань, умінь, рівня відповідальності, самостійності та нестандартності виконуваної діяльності; до компетенцій, які необхідні для реалізації трудових функцій, що відповідають конкретному заняттю на ринку праці; до професійної освіти та навчання, що необхідні для відповідності даній кваліфікації.

Цитується експерт Європейського фонду освіти Тимо Куусела (Timo Kuusela), який пояснює, що мета Європейської рамки кваліфікацій – «реалізація концепції навчання протягом усього життя. Рамка кваліфікацій є підставою для порівняння та визнання у різних країнах результатів освіти (знань, компетенцій). Головна ідея, що її реалізовано в цьому підході, така: не має значення, яку формальну освіту людина отримала (кількість годин, проведених у навчальних аудиторіях, програми, правила, процедури), важливий результат – що саме вона вміє робити й наскільки гарно. Схожих між собою результатів можна досягти різними шляхами: навчаючись безпосередньо на робочому місці або самостійно, беручи участь у тренінгових програмах роботодавців тощо.

Зроблено висновок, що нова парадигма вимагає змін у підходах до освітніх стандартів: тепер вихідним пунктом для їхньої розробки є не навчальні програми, а професійні стандарти (вимоги трудової діяльності). Крім того, необхідно знайти способи транслювати вимоги роботодавців викладачам, а також допомагати їм оновлювати навчальні стандарти і програми у відповідності до змін запитів реального сектору».

Законотворча робота з НРК України

За станом на кінець квітня 2011 р. закону щодо НРК немає. Ведеться підготовча робота, яку висвітлено у таких джерелах.

Загальні збори НАПН України. Національна рамка кваліфікацій - проблема загальнодержавна / Н. Ничкало // Професійно-технічна освіта : наук.-метод. журн. – 2010. – № 2. – С. 3-4. – укр.

Обговорено питання "Концептуальні засади розроблення національної рамки кваліфікацій України" на річних Загальних зборах НАПН України 19 березня 2010 року.

Уряд створив міжвідомчу робочу групу з питань розроблення та впровадження Національної рамки кваліфікацій : [інформація] / підгот. Максим Короденко // Коментар до Інформаційного збірника Міністерства освіти і науки України. – 2011. – № 1. – С. 30-31 – укр.

Поінформовано про ухвалення Урядом постанови про створення міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження Національної рамки кваліфікацій, мету прийняття даної постанови, основні завдання створеної робочої групи та названо неурядові організації, представники яких увійшли до складу міжвідомчої робочої групи.

Національна рамка кваліфікацій чекає на пропозиції // Освіта України. – 2011. – 14 січ. (№ 3/4). – С. 2. – укр.

Висвітлено засідання робочої групи з розробки НРК, в якому взяли участь перший заступник міністра освіти і науки, молоді та спорту Є. Суліма (який зауважив, що стан розробки рамки залишається поки що на рівні минулого року, є «білі плями», пропуски у варіантах НРК, що необхідно доручити Інституту інноваційних технологій та змісту освіти розробити проект НРК, а також просити НАПН України розглянути зведений варіант пропозицій та внести корективи), завідувач сектором Болонського процесу Департаменту вищої освіти міністерства А. Гармаш (котриз зазначив, що варто застосовувати більш широку кваліфікаційну рамку і по вищій, і по професійній освіті, відповідно посилаючись на загальноприйняту), директор Інституту вищої освіти НАПН України В. Луговий та ін.

Нарада з питань розроблення Національної рамки кваліфікацій / Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту / Електронний ресурс [http://www.mon.gov.ua/newstmp/2011/01_04/6/] – укр.

Зазначено, що в нараді (01 квітня 2011 р.) під головуванням Першого заступника Міністра освіти і науки, молоді та спорту Євгена Суліми взяли участь представники Міністерства, Національної академії педагогічних наук України, вищих та професійно-технічних навчальних закладів України, об'єднань роботодавців, котрі розглядали питання подальшої роботи над доопрацюванням проекту Національної рамки кваліфікацій. Підкреслено необхідність широкого залучення до роботи інших заінтересованих сторін, зокрема представників роботодавців. За результатами наради домовлено про співпрацю Міністерства з Конфедерацією роботодавців України у подальшій роботі над рамкою.

Національна рамка кваліфікацій: наступне слово за роботодавцями / Д. Шулікін // Освіта України. – 2011. – 11 лют. (№ 12). – С. 1-2. – укр.

На нараді в Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту під головуванням міністра Д. Табачника обговорено розробку Національної рамки кваліфікацій.

Розроблення національної рамки класифікацій України. / Педагогічна газета. – 2010. – квіт. (№ 4.) – С. 3. – укр.

Подано звіт про Загальні збори НАПН України, на яких виступив віце-президент НАПН України В. Луговий, який серед інших назвав такі концептуальні засади створення НРК: визначення головного замовника, уповноваженого і компетентного виконавця, залучення зацікавлених компетентних суб'єктів, визначення ресурсів, прийняття цільової програми із зазначенням джерел фінансування, погодження із зацікавленими сторонами концепції і підходів до розроблення НРК.

Національна система кваліфікацій України: якою їй бути? «Круглий стіл» тижневика «Освіта» / В. Г. Хара. – 2011. – 9 – 16 берез. (№ 14). – С. 7. – укр.

Подані відомості Головою Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці про рішення Комітету рекомендувати Верховній Раді України прийняти за основу законопроект по національну систему кваліфікацій (реєстр. 7215 від 05.10.2010 р.), внесений народними депутатами України Шевчуком О. Б., Курилом В. С. Стверджується, що розроблення і запровадження Національної рамки кваліфікацій надасть громадянам можливість більш виважено ставитися до вибору майбутньої спеціальності тощо. Указано на те, що за висновком Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України законопроект за результатами розгляду в першому читанні доцільно відхилити, що Міністерство освіти і науки України надало свої пропозиції та зауваження і повідомляє, що законопроект потребує суттєвого доопрацювання.

Закон України про Національну рамку кваліфікацій : проект від 05.10.2010 р. № 7215. // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. - Київ : [б. в.], 1940 – 2011 9~16 берез. (№ 14). – С.7-8. – укр.

У Прикінцевому положенні до Закону вказано, що даний закон (реєстр. 7215 від 05.10.2010 р.) набирає чинності з 01 липня 2011 р. (підпис: В. Литвин).

Национальная рамка квалификаций в Украине / А. Мирошниченко // Електронний ресурс [http://www.hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1251] – укр.

На основі даного проекту виконавчий Віце-президент Конфедерації роботодавців України Олексій Мірошниченка зазначив усвідомлення проблеми, і

намагання вжити певних заходів: у першу чергу – ініціювали розробку Концепції Національної системи кваліфікацій. Проект концепції було розіслано для обговорення усім зацікавленим сторонам: Академії педагогічних наук, Міністерству праці та соціальної політики, Міністерству науки та освіти, профсоюзним організаціям тощо. Обумовлено, що Україні потрібний закон «Про Національну систему кваліфікацій», проект закону було розроблено Конфедерацією роботодавців України спільно з національними експертами Європейського фонду освіти (Європейський фонд освіти – European Training Foundation, ETF, агентством Європейської Комісії, яке було створено у 1994 р. з метою сприяння розвитку систем освіти та навчання у країнах-партнерах ЄС. Допмагаючи цим країнам розвивати професійні навички та знання своїх громадян, фонд сприяє покращенню умов життя людей, розробленню в них активної громадянської позиції та вдосконаленню демократичних устоїв суспільства, що побудовано на повазі прав людини та заохоченні культурного розмаїття....). Відмічено, що після доопрацювання з урахуванням зауважень, які вже поступили і продовжують поступати від депутатів Верховної Ради України, Міністерства труда і соціальної політики України, Міністерства освіти та науки України, Ради національної безпеки та оборони України, Державної служби зайнятості, Академії педагогічних наук України, організацій роботодавців, місцевих органів виконавчої влади та інших експертів, ми плануємо внести його на розгляд Верховної Ради України.

Презентація проекту національної рамки кваліфікацій // Освіта України. – 2011. – 4 берез. (№ 17-18). – С. 4-5. – укр.

Висвітлено презентацію у МОН молоді та спорту України проекту НРК. Оголошено обговорення проекту НРК. Указано мету та завдання НРК тощо. Показано, що НРК складається з десяти рівнів від 0 до 9, які описуються в термінах результатів навчання за такими компетентностями: знання, уміння (когнітивні й практичні), комунікація (соціальна компетентність), здатність до навчання і розвитку; автономність і відповідальність; ставлення і судження, професійна компетентність. Стверджується, що кваліфікаційні рівні відповідають фактичній структурі освіти (від дошкільної до докторської) в Україні, охоплюючи весь спектр кваліфікацій, що надуються у сферах освіти і праці в процесі формального, неформального, інформального навчання.

Проект оприлюднено / К. Порохняк // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. – 2011. – 2~9 берез. (№ 12/13). – С. 2. – укр.

Оприлюднено проект Національної рамки кваліфікацій, створення якої ініціювало Міністерство освіти і науки, молоді та спорту 3 березня 2011 р., таким чином тема НРК постала тепер перед зацікавленим загалом проектом, що є відкритим для обговорення у суспільстві. Відзначено, що для створення НКР було використано дублінські критерії, спрямовані на формування наукових працівників, що створило певні труднощі, але

розробникам НРК вдалося пристосувати критерії відповідно до національних особливості.

Про стан проекту Закону «Про Національну систему кваліфікацій» свідчить відповідна сторінка порталу Верховної Ради України: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38687

Проект Закону про національну систему кваліфікацій

Номер, дата реєстрації:	7215 від 05.10.2010
Сесія реєстрації:	7 сесія VI скликання
Суб'єкт законодавчої ініціативи:	Народний депутат України
Ініціатор(и) законопроекту:	Шевчук О.Б. VI скликання Курило В.С. VI скликання Авторський колектив
Головний комітет:	Комітет з питань соціальної політики та праці
Інші комітети:	Комітет з питань науки і освіти Комітет з питань бюджету Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України Комітет з питань європейської інтеграції
Текст законопроекту та супровідні документи:	Проект Закону 05.10.2010 Подання 05.10.2010 Пояснювальна записка 05.10.2010 Авторський колектив 05.10.2010
Документи, пов'язані із роботою над законопроектом:	Висновок Головного науково-експертного управління 18.11.2010 Висновок комітету 01.12.2010

Проходження законопроекту

Останній стан:	Відхилено та знято з розгляду
Останній етап проходження:	В порядок денний не включено (14.12.2010)

Європейський досвід – ЄРК

Формування національної рамки кваліфікацій : інформ. матеріали / Мільхан Вольф-Дітер ; Проект ЄС "Підвищення ефективності управління проф.-техн. освітою на регіон. рівні в Україні". - Київ : [б. в.], 2009. - 127 с.– укр.

Розглянуто досвід окремих європейських країн щодо впровадження Європейської та національних рамок кваліфікацій (Австрії, Ірландії, Німеччини). Подано висновки та пропозиції міжнародних експертів за результатами аналізу даного питання, а також формулюються основні проблеми, переваги, можливості та перспективи розробки і впровадження національної рамки кваліфікацій для України.

Європейська восьмирівнева класифікаційна рамка освіти / Т. Десятов // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – Спецвипуск. – С. 3-7. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Розкрито особливості останнього варіанту (1997 р.) міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО), яка є спробою уніфікувати опис національних систем освіти з метою забезпечення можливості їх порівняння. Акцентовано увагу на базовій одиниці класифікації – освітню програму, що охоплює всі рівні освіти. Окреслено низку параметрів, за якими можна оцінити і здійснити на міжнародному рівні порівняння змісту всіх національних освітніх програм. Подано описові освітньо-кваліфікаційні характеристики рівнів Європейської структури кваліфікації на основі трьох типів результатів навчання: знання, уміння, компетенції. В рамках МСКО українські освітні програми розподілені за восьми рівнями, починаючи з дошкільної і початкової освіти і, закінчуючи програмами аспірантури та докторантури з присвоєнням наукового ступеня кандидата або доктора наук.

Європейська кваліфікаційна рамка – як інструмент процесу реформування / Т. Десятов // Неперервна професійна освіта: теорія та практика. – 2007. – № 1-2. – С. 149-156. – Бібліогр.: 4 назви. – укр.

Розглянуто міжнародні рамки кваліфікацій та проаналізовано загальні підходи до їхньої розробки на рівні окремих країн з відповідними прикладами. Описано технічні аспекти процесу розробки національної рамки кваліфікацій (НРК). Наведено деякі міркування стосовно того, як розробка рамки кваліфікацій в окремій країні або галузі може вплинути на розвиток подібних процесів в інших країнах або галузях, або, навпаки, потрапити під її вплив.

Рамкова система кваліфікації європейських країн / Т. Десятов // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – Київ : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України : Благод. фонд ім. Антона Макаренка, 2001. – 2006. – Вип. 3-4. – С. 159-165. – Бібліогр.: 4 назви.– укр.

Спираючись на міжнародний досвід, висвітлено найважливіші аспекти розробки Національної рамки кваліфікацій та Національної системи кваліфікацій. Обґрунтовано мету створення основи для початку серйозного обговорення даного питання в Україні.

Система кваліфікацій: аналіз досвіду на прикладі аграрного сектору шести європейських країн / А. Волльшлегер, В.-Д. Мільхан // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 1. – С. 32-35. – укр.

Охарактеризовано Європейську рамкову систему кваліфікацій (ЄРСК), рекомендовану Європейським Парламентом і Європейською Радою 23 квітня 2008 р. Розкрито призначення, основна ідея, переваги ЄРСК та рекомендований термін для узгодження з нею національних рамкових

кваліфікаційних систем. Акцентовано увагу на восьми рівнях кваліфікацій ЄРСК. Розглянуто досвід апробації ЄРСК в рамках проекту EQUFAS (1-11-2007-1-11-2009), в якому беруть участь Нідерланди, Естонія, Австрія, Фінляндія, Іспанія, Греція.

Іспанський досвід розробки національної системи кваліфікацій / С. Мельник // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 1. – С. 21-26. – укр.

Висвітлено матеріали брошури Франциска М. Арбізу Єхаваррі «Національна система кваліфікацій та професійна освіта навчання», що було видано Міністерством освіти і науки Іспанії (2009 р.). Розглянуто структуру та функції Іспанської національної системи кваліфікацій та професійної освіти і навчання, що було започатковано Іспанським законом у 2002 р. з метою адаптації професійного навчання до кваліфікаційних вимог виробничих організацій, сприяння адаптації на ринку праці та свободі руху робочої сили, поширенні системи навчання протягом життя. Зазначено, що структуру національного каталогу професійних кваліфікацій (НКПК) складають професійні кваліфікації, які об'єднано у професійні групи (разом 26) за п'ятьма рівнями кваліфікацій з урахуванням критеріїв ЄС (розкрито у таблицях). Визначено професійну кваліфікацію як набір професійних умінь, важливих для працевлаштування, які здобувають завдяки засвоєнню модулів професійної освіти і навчання або інших навчальних програм чи досвіду роботи. Представлено схему визначення професійної кваліфікації, її структуру, взаємодію професійних і освітніх контекстів досягнення групи вмінь (компетенцій), інформацію щодо розробки навчальних модулів станом на березень 2009 р., структуру навчального модуля, етапи визначення та розробки НКПК. Акцентовано увагу на методології розробки НКПК, його застосуванні, зв'язку з системою освіти та працевлаштуванням, визнанням, оцінюванням, акредитацією та записом професійних кваліфікацій.

Британські професійні та академічні стандарти у сфері ІКТ / Т. Морозова // Вища школа. – 2008. – № 11. – С. 42-51. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

Визначено рамкові кваліфікаційні структури, створені європейськими профільними асоціаціями та науковими товариствами з інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ). Розкрито призначення кваліфікаційних рамоквих структур. Проаналізовано широкий спектр джерел: британську кваліфікаційну рамку "Стандарти компетенцій для інформаційної епохи" (SFIA); перелік освітніх програм з ІКТ на сайті національної служби прийому до університетів і коледжів (UCAS); академічні стандарти для предметної галузі Computing на сайті Агенції з забезпечення якості вищої освіти (QAA). Виявлено особливості британських професійних і академічних стандартів у сфері ІКТ. Здійснено їх порівняння зі стандартами вищої освіти України.

Обґрунтування теоретичних засад НРК України

Наступні статті розкривають роботу українських учених-педагогів з розробки теоретичних засад НРК, уточненню основних понять, з'ясуванню ефективності, які можуть надати дане нововведення із розв'язання проблеми узгодження НРК із Європейською рамкою кваліфікацій, нормативно-правовими, організаційно-технологічними та науково-методичними проблеми створення НСК і розроблення її складових.

Засади розроблення Національної рамки кваліфікації // Освіта України. - 2010. - 16 квіт. (№ 28). - С. 6. укр.

Висвітлено тематичні загальні збори "Про концептуальні засади розроблення Національної рамки кваліфікації України", які відбулися в Національній академії педагогічних наук України.

Концептуальні засади розроблення національної рамки кваліфікацій / В. Луговий. – Вища школа. – 2010. – № 9. – С. 15-24. – Бібліогр. 29 назв. – укр.

Проаналізовано стан створення в Україні рамки кваліфікацій, сумісної з європейськими кваліфікаційними метарамками, труднощі та їх причини. Сформульовано концептуальні засади розроблення національної рамки кваліфікацій.

Національна рамка кваліфікації та ДСПТО, заснованих на компетенціях: Н. П. Паршина // Електронний ресурс www.mon.gov.ua/education/prof-tech/topic – укр.

Уточнено визначення НРК як визнаної на національному і міжнародному рівнях цілісної системи, яка дає змогу незаперечно вимірювати, порівнювати і співвідносити одне з одним досягнення в галузі навчання та встановлювати відносини між усіма дипломами/сертифікатами освіти і навчання; забезпечення можливостей "навчання у рівних" між державами. Виділено переваги використання європейських кваліфікаційних рамок (ЄКР) на національному рівні: упроваджується міжнародний еталонний рівень – що важливо для окремих громадян, навчальних і освітніх закладів та роботодавців; здійснюється підтримка концепції навчання упродовж усього життя шляхом об'єднання окремих систем освіти і навчання; визначається шлях перенесення залікових одиниць; розвивається здібність роботодавців оцінювати профіль і актуальність кваліфікацій.

Тенденції планування і реформування системи педагогічної освіти до сучасних ринкових умов господарювання / Г. Кільова // Молодь і ринок. – 2010. – № 10. – С. 23-27. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

Акцентовано увагу на виконанні проекту TUNING: порівнянні та інтеграції навчальних програм, курсів, технологій, а також формування Європейської кваліфікаційної рамки (European Qualification Framework),

залежно від якої будуть формуватися національні системи кваліфікації, що в умовах глобалізації передбачає формування певних компетенцій, необхідних на тому чи іншому відрізку життя. Доведено, що розвиток України визначається у загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури та на темпи розвитку регіонів.

Національна кваліфікаційна рамка – інструмент модернізації освіти і навчання / Т. Десятов // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 1. – С. 10-13. – Бібліогр.: 4 назви. – укр.

Актуалізовано розробку національної рамки кваліфікації (НРК), яка б враховувала рекомендації Європейського парламенту і Європейської ради, що передбачають створення загальної рамки зіставлення (механізму синхронізації між різними кваліфікаційними системами та їхніми рівнями). Розглянуто основні критерії та процедури узгодження національних рівнів кваліфікації з Європейською рамкою кваліфікації (ЄРК). У таблиці наведено дескриптори, що характеризують рівні ЄРК. Запропоновано заходи для визначення (після погодження НРК із відповідними національними інституціями) порядку, методики, механізму розташування професійних кваліфікацій у структурі НРК. Як механізм визнання таких кваліфікацій запропоновано професійні стандарти (ПС) - основа для формування НРК, де кожний рівень описаний чітким набором вимог до знань, умінь і компетенцій працівників. На основі експериментальних даних і досвіду європейських країн сформульовано кваліфікації у межах галузі індустрії харчування (охарактеризовано 7 кваліфікаційних рівнів). Підсумовано переваги введення ПС для працедавців, працівників, органів управління освітою. Підкреслено, що ПС є основою формування професійних кваліфікацій у структурі НРК певної професії в певній галузі, основою створення галузевої рамки професійних кваліфікацій.

Національна система кваліфікацій професійної освіти і навчання / В. Радкевич, В. Скульська // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 1. – С. 14-17. – Бібліогр. 7 назв. – укр.

Фактами неконкурентоспроможності системи ПТО України актуалізовано необхідність налагодження взаємодії сфер освіти і праці, для чого запропоновано розроблення і впровадження в Україні Національної системи кваліфікацій (НСК) як основного інструменту узгодження потреб ринку праці щодо кваліфікації робітників та ринку освітніх послуг та Національної рамки кваліфікацій (НРК) як структурного компоненту НСК. НРК представлено як можливість узгодити вимоги до загальних компетенцій у межах одного рівня кваліфікації, забезпечити наступність різних рівнів кваліфікації в межах однієї професії. Вироблено пропозиції з розроблення НСК. Зазначено, що створення НРК гальмується відсутністю бази професійних стандартів за економічними галузями. Висвітлено роботу колективу науковців Інституту ПТО НАПН України з розробки проекту

Концепції створення професійних стандартів як основи для розроблення державних стандартів ПТО нового покоління, на відміну від прийнятих раніше, де вимоги визначалася освітніми, а не професійними стандартами. Розкрито покрокові завдання етапів розроблення НСК. Підсумовано, що налагодження зв'язків із майбутніми та наявними європейськими системами кваліфікацій надасть громадянам України накопичувати кредити, вдосконалювати професійну освіту, підвищувати рівень мобільності тощо.

Створення Національної системи кваліфікацій – проблема загальнонаціонального рівня / С. Сисоєва // Рідна школа. – 2010. – № 6. – С. 7-13. – Бібліогр.: 28 назв. – укр.

Розглянуто актуальні проблеми створення Національної системи кваліфікацій (НСК) і її головної складової – Національної рамки кваліфікацій (НРК). Проаналізовано сутність, ключові поняття та структуру НСК. Виокремлено елементи структури НСК: перелік галузей професійної діяльності з відповідними професіями; професійні стандарти, що базуються на видах професійної діяльності та дають змогу уточнити і систематизувати як класифікатори, задіяні на ринку праці, так і напрями підготовки в системі освіти і навчання; необхідний рівень освіти і навчання у формі каталогу; процедуру визнання професійних стандартів; освітні стандарти; НРК; систему забезпечення якості кваліфікацій та підтримки НРК; інституціональні механізми НСК. Розглянуто нормативно-правові, організаційно-технологічні та науково-методичні проблеми створення НСК і розроблення НРК. Констатовано актуальність розробки і надання дескрипторів для окремих циклів в Рамці кваліфікацій для європейського простору, як оцінної сітки для формування вітчизняних кваліфікаційних рівнів із збереженням традицій української системи освіти. Знаковим поворотом у системі освіти є зміщення акцентів з термінів навчання і навчального закладу на якість професійних знань і здатність їх практичного застосування, що зумовлює конкуренцію між освітніми закладами в умовах ринку праці.

У контексті НРК розглядаються теоретико-методологічні засади суміжних понять, які входять до терміносистеми Національної системи класифікацій як ключові: професійні стандарти, компетенції тощо.

Професійні стандарти – основа формування галузевої рамки кваліфікації / Т. М. Десятов // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 2. – С. 5-6. – Бібліогр.: 3 назви. – укр.

Розглянуто зміни, необхідність яких зумовлено переходом до навчання та підготовки працівників на базі компетенцій. Визначено соціально-економічні потреби, які мають бути відбиті у кваліфікаційних стандартах на основі компетенцій. Виявлено недоліки, які є свідченням невідповідності наявної системи забезпечення якості професійної освіти вимогам сьогодення. Обговорено обов'язкові елементи сучасної системи якості

професійної підготовки. Обґрунтовано переваги застосування професійного стандарту, зокрема, для роботодавців, працівників, органів управління освітою, освітніх закладів тощо. Наголошено на тому, що кваліфікаційний стандарт (кваліфікаційна характеристика) містить у собі всі риси професійних стандартів на базі компетенцій. Акцентовано увагу на заходах, що мають передувати створенню професійного і освітнього (академічного) стандартів. Надано рекомендації для кожного кваліфікаційного рівня.

Професійні стандарти – основа формування галузевої рамки кваліфікації / Т. М. Десятов // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 2. – С. 5-6. – Бібліогр.: 3 назви. – укр.

Розглянуто зміни, необхідність яких зумовлено переходом до навчання та підготовки працівників на базі компетенцій. Визначено соціально-економічні потреби, які має бути відбито у кваліфікаційних стандартах на основі компетенцій. Виявлено недоліки, які є свідченням невідповідності чинної системи забезпечення якості професійної освіти вимогам сьогодення. Обговорено обов'язкові елементи сучасної системи якості професійної підготовки. Обґрунтовано переваги застосування професійного стандарту, зокрема, для роботодавців, працівників, органів управління освітою, освітніх закладів тощо. Наголошено на тому, що кваліфікаційний стандарт (кваліфікаційна характеристика) містить у собі всі риси професійних стандартів на базі компетенцій. Акцентовано увагу на заходах, що мають передувати створенню професійного і освітнього (академічного) стандартів. Надано рекомендації для кожного кваліфікаційного рівня.

Диверсифікація вищої освіти в контексті розробки Національної рамки кваліфікацій України / Ю. Сухарніков // Вища школа : наук.-практ. вид. - 2009. - № 3. - С. 26-43. - Бібліогр. : 8 назв. – укр.

Проаналізовано сучасний стан розробки Національної рамки кваліфікацій в Україні. Запропоновано заходи, якими можна прискорити цей процес. Розглянуто стан розробки Національної рамки кваліфікацій в Європі та в Україні в таблицях. Подано модель Європейської рамки кваліфікацій як стрижневу структуру для розробки Національної рамки кваліфікацій України..

Національна рамка кваліфікацій: розуміння і реалізація / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова. - Професійно-технічна освіта : наук.-метод. журн. - Київ : Педагогічна преса, 1997 – 2010. – № 1. – С.5-9. – Бібліогр.: 35 назв. – укр.

Поглиблено наукове дослідження проблеми створення національної рамки кваліфікацій (НРК) як «інструменту класифікації кваліфікацій за сукупністю критеріїв для визначених рівнів досягнутої навченості...» Обґрунтовано пропозиції щодо подолання проблем методологічного і концептуального характеру. Уточнено визначення відповідних понять («кваліфікація», «професія», «компетентність», «компетенція»).

Розглянуто проблему компетентної оцінки і надання кваліфікацій, хто повинен її давати - освітяни чи роботодавці. Увагу акцентовано на створенні НРК України, сумісної з європейськими кваліфікаційними метарамками. Зауважено на методологічних і концептуальних підходах до побудови QG ENEA та EQF LLL; на наявність рівневого, галузевого (секторного) й типового (орієнтаційного) вимірів організації кваліфікаційної рамки.

Модель Національної рамки кваліфікацій України / Ю. Зіньковський // Професійно-технічна освіта : наук.-метод. журн. – 2010. – № 2. – С. 5-8 : схема, табл. – укр.

Розглянуто взаємовідношення між категоріями “ринок праці” і “ринок кадрів”. Відмічено, що ринок праці ставить нові, складні завдання перед освітою. Зауважено, що на головну позицію у взаємодії “праця - працівник” вийшла кваліфікація останнього. Подано перелік завдань, які передбачає Національна система кваліфікацій України. Запропоновано систему характеристик праці (дескрипторів) і їх ознаки. Вміщено таблицю кваліфікаційної рамки працівника та схему динаміки взаємодії освіти та економіки.

Практика НРК України

Національна рамка кваліфікації в Україні [Текст] / О. Л. Голубенко, Т. Ю. Морозова // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методол. семінару / АПН України, Ін-т педагогіки АПН України. - Київ : Педагогічна думка, 2009. - С. 113-120 : іл. - Бібліогр.: 10 назв. – укр.

Розглянуто реалізацію в Україні національної рамки кваліфікацій (НРК), що базується на результатах навчання (компетенціях). Складено дескриптори кваліфікацій для рівня "бакалавр" зі Всеосяжної рамки кваліфікацій для Загальноєвропейського простору вищої освіти, Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя і проекту української НРК. Висунуто пропозицію, як інкорпорувати дескриптори еталонних метарамок до системи стандартів вищої освіти України.

Національна рамка кваліфікацій у системі професійної освіти і навчання / В. Радкевич // Професійно-технічна освіта : наук.-метод. журн. – 2010. – № 2. – С. 9-10 : табл. – Бібліогр.: 1 назва. – укр.

Обґрунтовано концептуальні засади створення Національної рамки кваліфікацій (НРК), а також її важливого компонента – професійних стандартів, заснованих на компетентнісній основі. Зазначено, що НРК є основою підвищення якості, доступності, розширення взаємозв'язків і визнання кваліфікацій на державному та міжнародному рівні. Вміщено таблицю прикладів рівнів кваліфікації. Відмічено, що цінність НРК полягає в тому, що вона має допомогти особі, яка здобуває робітничу професію:

самостійно обрати траєкторію навчання та розробити план побудови кар'єри, перейти на інший кваліфікаційний рівень на основі наступності професійно-технічної й вищої освіти, підтвердити набути нею компетенції для продовження навчання за відповідним кваліфікаційним рівнем.

Національна рамка кваліфікацій у контексті Європейських перетворень освітнього простору / О. Голубенко, Т. Морозова // Вища школа. – 2009. – № 3. – С. 44-56. – Бібліогр.: 20 назв. – укр.

Обговорено реалізацію в Україні Національної рамки кваліфікацій на основі результатів навчання. Висунуто пропозицію інкорпорувати дескриптори обох існуючих еталонних мета рамок до системи стандартів вищої освіти України.

Докторський і постдокторський рівні рамки кваліфікацій : теоретико-методологічний аспект / Ж. В. Таланова. // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : наук.-практ. журн. - Харків : Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т" : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди : Укр. інж.-пед. акад., 2000. – 2010. – № 4. – С.20-29. - Бібліогр.: 29 назв.– укр.

Проаналізовано найвищі (докторські) кваліфікації та їх ідентифікація за допомогою кваліфікаційних рамок. Аргументовано, що європейські метарамки (Рамка кваліфікацій європейського простору вищої освіти та Європейська рамка кваліфікацій для навчання протягом життя) у нинішньому їх вигляді не охоплюють кваліфікацій, які надбудовуються над традиційними ступенями доктора філософії і їм еквівалентних, так званих постдокторських кваліфікацій (вищого, габілітованого доктора , доктора наук). Запропоновано варіанти досягнення дійсної всеосяжності кваліфікаційних метарамок і дескриптори докторських і постдокторських кваліфікацій.

Проектування галузевої кваліфікаційної рамки швейного профілю / Л. Короткова // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 3. – С. 17-19. – укр.

Обґрунтовано необхідність формування нового рівня професійної освіти, оскільки сучасний рівень професійного навчання не задовольняє потреб замовників кадрів і клієнтів. Розкрито професійні стандарти нового покоління, які слугують базою для розробки галузевої рамки кваліфікацій. Визначено найголовнішу передумову експериментальної пошукової діяльності на базі професійно-технічних навчальних закладів, якою стало створення моделі професійного стандарту компетентності на прикладі професії «Кравець». Висвітлено основну особливість формування професійного стандарту – модульно-компетентнісний підхід, ключовим принципом якого є орієнтація на мету, визначальну для сфери праці.

Управління навчальним закладом в умовах ринку праці / Л. Кришемінська // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 4. – С. 7-8. – укр.

Представлено апробацію у вищому комерційному училищі (м. Київ) освітнього стандарту нового покоління для підготовки робітників з напрямку «Торгівля», заснованому на компетентісному та модульному підходах до навчання. Висвітлено підготовчу роботу з опитування роботодавців України, за результатами якої було з'ясовано, які професії користуються попитом, які вимоги ставлять підприємці до персоналу, що треба змінити у кваліфікаційних характеристиках, яким має бути зміст навчальних програм, а також проведено відповідне коригування чинних навчальних програм. Розкрито зміст експериментального навчального плану підготовки продавців продовольчих товарів, у якому передбачено вивчення модулів як за традиційною формою навчання відповідно до кредитів часу на предмети, так і за модульною технологією за кредитами модуля під керівництвом майстра-викладача.

Еволюція структури вищої гірничої освіти / В. Бондаренко, В. Бузило, В. Салов // Вища школа : наук.-практ. вид. – 2009. – № 2. – С. 65-71. – укр.

Коротко характеризується еволюція структури вищої гірничої освіти в Україні, наголошується необхідність розширення структури сучасної вищої освіти (національної рамки кваліфікацій).

Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти / За матеріалами сайту Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua. – Освіта і управління. – 2010. – № 1 – укр.

Розглянуто деякі аспекти вирішення ключових завдань, що передбачають запровадження стандартів, рекомендацій та основних інструментів європейського простору вищої освіти (ЄПВО) що стоять перед Україною, а саме: європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС-ECTS), додаток до диплома (ДД-DS), національні рамки кваліфікацій (НРК-NQF), висвітлено основні принципи, цілі, тенденції розвитку Болонського процесу, простежено становлення трициклової структури «бакалавр-магістр-доктор (PhD) у ВНЗ Європи. Вміщено діаграму розвитку Болонського процесу (тенденції 1998-2009 років). Виокремлено завдання, напрями розвитку ЄПВО. Наголошено на врахуванні національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці фахівців з вищою освітою в контексті реалізації основних положень Болонського процесу. Особливістю подальшого розвитку освіти в Україні поряд із урахуванням загальних рекомендацій та порад міністерства для всіх університетів є формування власного освітнього середовища, культури організації навчання, культури викладачів і студентів, культури оцінювання навчальних досягнень студентів, забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців.

Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору / О. Голубенко, Т. Морозова // Вища школа : наук.-практ. вид. – 2009. – № 3. – С. 44-56. – Бібліогр. : 20 назв. – укр.

Обговорено реалізацію в Україні Національної рамки кваліфікацій на основі результатів навчання. Висунуто пропозицію інкорпорувати дескриптори обох існуючих еталонних метарамок до системи стандартів вищої освіти України.

Куди зник узагальнений образ ідеальної людини : або Як бачаться проблеми загальноосвітньої школи крізь призму Національної рамки кваліфікації? / Т. Березовенко // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. – 2011. – 16~23 лют. (№ 10). – С. 4-5. – укр.

У зв'язку з обговоренням Національної рамки кваліфікацій стверджується, що реформа вищої освіти залишиться на папері, доки середня школа буде готувати випускників гірше, ніж на Заході, тобто нагальною потребою освіти сьогодення є зупинення процесу зниження якості роботи загальноосвітньої школи, ефективність якої залежить від забезпечення повноцінного фінансування освіти, гарантування гідної оплати праці вчителів, зниження кількості предметів і перевантаженості учнів інформацією, відповідна профорієнтація старшокласників, профілізація закладів старшої школи.

В Ивано-Франковске и Львове состоялись семинары по вопросам гостиничного сервиса и туризма. – Електронний ресурс [http://www.osvita.org.ua/news/40445_ru.html] – рус.

Висвітлено проведення з 11 – 14 листопада 2008 р. на базі Івано-Франківського вищого професійного училища готельного сервісу та туризму і на базі Львівського вищого професійного училища ресторанного сервісу і туризму семінару, головним завданням якого було визначення шляхів розробки галузевих рамок кваліфікацій. Відзначено, що учасники семінару відпрацювали етапи розробки проектів державних стандартів професійно-технічної освіти, заснованих на компетенціях, зокрема, структуру і зміст анкети для опитування роботодавців, що забезпечить перелік вимог до випускників ПТНЗ, їхніх професійних, особистісних та функціональних якостей, визначить навички, якими повинен володіти фахівець тощо; творчими групами затверджено анкети за 48 професіях ресторанно-готельного та туристичного напрямів. Визначено послідовність основних етапів проведення анкетування роботодавців. Підготовлено рекомендації відносно вивчення ринку праці за відповідними напрямками.

Теорія і практика РНК країнах СНД

Просування ідеї РНК як засобу інтеграції до єдиного європейського освітнього простору та запровадження освіти протягом життя у країнах СНД має свої відмінності. У Росії воно починається локально, в окремих регіонах і в галузі профтехосвіти. У Казахстані, який має президентські програми розвитку освіти, практично зрушується. Розробляють відповідні європейській моделі національні системи кваліфікацій окремі зацікавлені науковці, громадські організації або виникає ініціатива в органах виконавчої влади на місцях, намагаючись підвищити рівень професійної підготовки робітників. Виняток складає Білорусь, де міністерство освіти забезпечує відповідну централізовану роботу з урахуванням національного контексту, а співпраця з установами Болонського процесу обмежується спільною участю у міжнародних заходах.

Рекомендации по проведению реформ высшего образования Беларуси в соответствии с Болонским процессом / И. В. Титович, И. А. Мицкевич // Электронный ресурс [http://www.edubelarus.info/uploads/ehea/Belarus_recomendacii.pdf]. – рус.

Висвітлено стан втілення у Білорусі Болонських принципів та заходів до системи вищої освіти (ВО). Указано на те, що ряд елементів Болонського процесу так чи інакше вже присутні у ВО Білорусі (двоступеневість освіти, перехід до компетентної моделі підготовки спеціаліста з ВО, завершується створення систем, технологій та критеріїв оцінки та контролю якості освіти, які є сумісні із зарубіжними стандартами, угоди про взаємне визнання документів про ВО із 13 країнами, забезпечення розвитку системи неперервної професійної освіти, лідерство білоруської національної системи ВО у соціальному забезпеченні вищої школи), що у період 2011 – 2012 р. передбачено кілька заходів, спрямованих на завершення адаптації національної ВО до Європейського простору ВО, серед яких – розробка Міністерством праці та соціального захисту Національної рамки кваліфікацій (НРК), яку утворюють представлені як таблиці характеристики кваліфікаційних рівнів, розкриті через узагальнені показники. Відзначено, що європейський простір вищої освіти позиціонується як наукове та освітнє дослідження, оскільки європейські університети є науковими організаціями, тоді як білоруські ВНЗ, за законом «Про наукову діяльність» втратили цей статус, у зв'язку із чим запропоновано на законодавчому рівні повернути ВНЗ статусу наукових організацій. Резюмовано, що зміцнення зв'язків із Болонським процесом у Білорусі досягається за посередництвом участі національних експертів та болонських експертів у міжнародних семінарах і конференціях з окремих питань реалізації принципів Болонського процесу.

Поставьте специалистов в рамки / Т. Панченко // Электронный ресурс [http://respublika-kz.blogspot.com/2009/11/blog-post_4416.html] – 17.11.09. – рус.

Висвітлено обговорення у Республіці Казахстан перспектив і труднощів створення національної рамки кваліфікацій. Указано на те, що в обговоренні не взяв участі жоден представник Міністерства освіти чи департаменту освіти акімату.

Результаты проекта ЕТФ по разработке Национальной рамки квалификаций в России / О.Н. Олейникова // Матеріали семінару в Мінську 14 – 15.05.2009, презентація. – рус.

Зазначено, що розробкою НРК в Росії є Центр вивчення проблем професійної освіти (Національна обсерваторія), Європейський фонд освіти, Російський Союз промисловиків та підприємців, Федерація рестораторів та готельєрів та ін. Доведено, що система професійного навчання не до кінця розуміє значення НРК для модернізації системи професійної освіти, що більш глибоке розуміння – у роботодавців тощо.

Международный опыт формирования национальной системы квалификаций / А. А. Муравьёва // Высшее образование в России : науч.-пед. журн. МОН РФ. – 2010. – № 5. – С. 62-69. – Библиогр.: 4 назв. – рус.

Проанализирован международный опыт формирования национальных рамок и систем квалификаций. Анализ включает в себя обобщение предпосылок создания механизмов регулирования спроса и предложения на рынке квалификаций в контексте повышения качества профессионального образования за счёт его переориентации на результаты обучения. В статье также содержатся предложения по практическим шагам в области создания в России национальной системы квалификаций.

Взаимосвязь понятий "квалификация" и "компетенция" в профессиональном образовании / А. И. Зорин, Д. А. Махотин // Среднее профессиональное образование : ежемес. теорет. и науч.-метод. журн. – 2010. – № 12. – С. 7-9. – Библиогр.: 7 назв. – рус.

У контексті модернізації сучасної професійної освіти розглянуто поняття "компетенція" і "кваліфікація", як характеристики професійних і освітніх стандартів (Національна рамка кваліфікацій РФ).

В пресс-центре "Интерфакса" в Уфе прошла пресс-конференция, посвященная новому этапу социального партнерства ОАО "Салаватнефтеоргсинтез" и Салаватского индустриального колледжа. – Электронный ресурс [<http://www.advis.ru/cgi-bin/new.pl?A0C27104-6625-0849-BADC-FA0531A39770>]. – 30.11.10. – рус.

Висвітлено заходи із запровадження системи неперервної освіти в Республіці Башкортостан з метою подолання дисбалансу між якістю підготовки фахівців та потребами ринку праці, згідно з проектом «Розвиток соціального партнерства», розробленого в рамках Концепції розвитку професійної освіти, прийнятої 15.10.10 на засіданні Уряду Республіки. Відзначено, що даний проект укладено між ВАТ

«Салаватнефтеоргсинтез» та «Салаватським індустріальним коледжем» на період 2011 – 2015 рр., що його реалізація розпочнеться з визначення потреб компанії у компетенціях випускників, організації виробничої практики студентів, а також стажуванні викладачів коледжу у підрозділах ВАТ «Салаватнефтеоргсинтез», організації підвищення кваліфікації робітників на базі коледжу, реалізації проекту ВАТ «Салаватнефтеоргсинтез» «Про іменні стипендії та гранти для школярів та студентів» тощо. Підсумовано, що, за словами начальника відділу середньої професійної освіти Міністерства освіти РБ, дана угода є еталоном співробітництва державної та приватної структур у рамках розвитку системи професійної освіти в республіці.

В Челябинской области создадут модель рамки профессиональных квалификаций. / А. Александрова. // Новый Регион. – Електронний ресурс [http://www.nr2.ru/chel/269275.html]. – 09.02.10. – рус.

Повідомляється, що на Челябінська область (Південний Урал) стала тим регіоном, де апробуються технології визначення рамок кваліфікацій (РК) буде розроблено Рамку кваліфікацій для Уральського регіону, яку, можливо, буде розповсюджено й для решти регіонів. Указано на те, що такому рішенню передувало наукове дослідження з вимірювання компетенцій випускників ВНЗ, результати якого буде покладено до основи даної РК. Констатовано, що поняття РК запроваджується до російської системи професійної освіти у зв'язку з формуванням в Європі єдиного простору освіти. РК представлено як документ, що містить опис системи кваліфікації від рядового робітника до доктора наук за критеріями: знання, уміння, комунікативні навички, здатність до розвитку, автономність і відповідальність, ставлення і судження, професійна компетентність. Відзначено, першим кроком стала розробка Челябінським державним університетом європейського додатку до диплому, наступним буде реалізація Болонського процесу і паралельна модернізація російської освіти.

Полеміка

навколо національної та європейської рамок кваліфікацій

Запровадження НРК в Україні має прихильників, а також опонентів. Протистояння нововведенню здебільшого походить від освітян-практиків усіх рівнів освіти.

Національна рамка кваліфікацій України : світовий досвід і вітчизняні традиції / Б. Корольов // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. – 2010. – 22 груд. (№ 51/52). – С. 4-5. – укр.

Дискусійна стаття щодо створення в Україні Національної рамки кваліфікацій, що являє собою опис усіх кваліфікаційних рівнів фахівців (від учнів середньої школи до наукових кадрів). Проблема даного питання

висвітлюється в порівняльному аспекті (розглядається світовий досвід створення Національних рамок кваліфікацій).

Болонський тупик України / Н. Даньшин // Електронний ресурс [http://vecherka.donetsk.ua/index.php?id=4647&show=news&newsid=29787] – 21.05.2009. – рус.

Стимулювання «Болонського процесу» при тому, що Україна в найближчій перспективі не стане членом ЄС, уже зараз поставило її на краю кадрової та технологічної прірви:

...«Болонізація» суттєво знизила загальний рівень вітчизняної освіти й різко стимулювала відтік молодих спеціалістів за кордон...

...Ключовим положенням «болонського процесу» є введення кредитно-модульної системи врахування знань. Вона передбачає, що будь-який студент, мігруючи між різними університетами Європи, може отримати знання частинами – у формі окремих модулів, і ці модулі є обов'язковими до заліку в будь-якому навчальному закладі на теренах ЄС. Кожний такий студент повинен вільно володіти трьома іноземними мовами і мати фінансові можливості для закордонних вояжів. Що з цього набору вимог виявилось посиленням для України?..

...Україна втратила перспективу вступу до ЄС у найближчому майбутньому. У результаті приєднання її до «болонського процесу» перетворилося з ілюзорних переваг на його реальну протилежність. Стало ясно, що нинішній інтерес Європи до нашої вищій школі базується лише на тому, щоб вона перетворилася на постачальника дешевої, але кваліфікованої робочої сили, «причесаної» до того ж, під потреби ЄС.

...(Завдяки «болонізації») передано забуттю і повністю зруйновано систему підготовки кадрів з робочих спеціальностей... Касири, розкладальники продуктів, продавці-консультанти з дипломами про вищу освіту заповнили торговельні зали супермаркетів. Україна опинилася у кадровому тупіку...

Актуальні завдання впровадження ідей Болонського процесу в Україні / Ю. Шашкевич. – Електронний ресурс [http://eu.prostir.ua/library/235453.html]. – 16-06-2009]. – укр.

Стверджується, що знайти компроміс між вимогами Булонської угоди та реаліями української освітньої галузі можна. Наголошено на необхідності «широкої і конструктивної дискусії про ситуацію у вищій освіті України, яка б з одного боку базувалася на неміфологізованих уявленнях про завдання Болонського процесу, а з іншого – сприяла виробленню активного громадського ставлення до процесів реформування вищої освіти України та допомогла її керівникам приймати більш оптимальні рішення». Запропоновано для обговорення завдання, які необхідно вирішити у першу чергу і на державному рівні протягом найближчого часу, а саме: опрацювання, опублікування та неухильне дотримання словника основних термінів Болонського процесу; створення та

негайне запровадження нового Положення про організацію навчального процесу; упровадження в повному обсязі Європейської кредитно-трансферної системи ECTS як єдиної системи кредитного трансферу; напрацювання необхідного нормативно-правового забезпечення визнання неформального навчання; модернізація описів державних стандартів; розроблення Національної Рамки кваліфікацій; опрацювання концепції третього циклу навчання (Ph.D. studies)

Узгодження національного та загальноєвропейського стандартів вищої освіти / С. А. Рижкова. – матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Навчальні заклади культури і мистецтв України: особливості входження в Болонський процес» 7 – 8 черв. 2007 р. – С. 11-13. – укр.

Виділено пункти, за якими впровадження кредитно-модульної форми навчального процесу та модельно-рейтингової форми контролю якості знань викликає полеміку, зумовлену тим, що концептуальні засади розробленої в процесі реалізації проекту Еразму (1989 – 1996) системи ECTS погано сумісні з традиціями національної системи вищої освіти, а саме: система ECTS погано поєднується з асинхронним типом навчального процесу і тому її формальне введення уможливорює зниження якості знань; в основі ECTS лежить чужа національним традиціям концепція прозорості освіти, розбіжності загальноєвропейських стандартів трудомісткості академічного року, часової тривалості кредиту з українськими стандартами та інші суперечності. Підсумовано, що формальне впровадження в Україні ECTS призводить до суперечностей положенням Болонської конвенції, не сприяє набуттю студентами навичок практичного звсосування теоретичних знань, науковій та інноваційній діяльності тощо.

Перспективи модернізації системи освіти України в контексті безперспективної ідеології «усім догодити» / М. І. Михальченко, П. П. Сліпець // Вища освіта України : тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – 2008. – № 3 (додаток 2). – Т. 1. – С. 53-59.– укр.

Досліджено стан модернізації освіти в Україні на поточний момент. Відзначено, що потрібно: по-перше, синхронізувати загальні економічні і політичні реформи з освітніми, а по-друге зробити несуперечливу, логічну доктрину реформ, яка б спиралася на державницьку ідеологію ... Принцип «догодити усім» є універсальним гальмом». Резюмовано, що «усі розмови про "Болонський процес", про "комп'ютеризацію" шкіль і ВНЗ є тільки технологічними розмовами і не можуть розв'язати кардинальних проблем освіти: чому ми навчаємо учнів і студентів, хто навчає, яким чином навчає і т.д. МОН України може видавати сотні циркулярів, але якщо вони ігноруються в регіонах... ніякої реформи не буде... Без подолання ціннісного розколу в Україні ці результати будуть обмеженими».

Список використаної літератури

Список використаної літератури

1. Березовенко, Т. Куди зник узагальнений образ ідеальної людини : або Як бачаться проблеми загальноосвітньої школи крізь призму Національної рамки кваліфікації? / Т. Березовенко // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. – 2011. – 16~23 лют. (№ 10). – С. 4-5.
2. Бондаренко, В. Еволюція структури вищої гірничої освіти / В. Бондаренко, В. Бузило, В. Салов // Вища школа : наук.-практ. вид. – 2009. – № 2. – С. 65-71.
3. Бурлакова, О. О. Розвиток ступеневої освіти у відповідності до вимог Болонської конвенції / О. О. Бурлакова // Наука і освіта. – 2006. – № 1-2. – С. 63-65. – Бібліогр. 3 назви. – укр.
4. В Ивано-Франковске и Львове состоялись семинары по вопросам гостиничного сервиса и туризма. – Электронный ресурс [http://www.osvita.org.ua/news/40445_ru.html] – рус.
5. В пресс-центре "Интерфакса" в Уфе прошла пресс-конференция, посвященная новому этапу социального партнерства ОАО "Салаватнефтеоргсинтез" и Салаватского индустриального колледжа. – Электронный ресурс [<http://www.advis.ru/cgi-bin/new.pl?A0C27104-6625-0849-BADC-FA0531A39770>]. – 30.11.10. – рос.
6. В Челябинской области создадут модель рамки профессиональных квалификаций. / А. Александрова. // Новый Регион. – Электронный ресурс [<http://www.nr2.ru/chel/269275.html>]. – 09.02.10. – рос.
7. Волльшлегер, А. Система кваліфікацій: аналіз досвіду на прикладі аграрного сектору шести європейських країн / А. Волльшлегер, В.-Д. Мільхан // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 1. – С. 32-35. – укр.
8. Вольф-Дітер, М. Формування національної рамки кваліфікацій : інформ. матеріали / Мільхан Вольф-Дітер ; Проект ЄС "Підвищення ефективності управління проф.-техн. освітою на регіон. рівні в Україні". - Київ : [б. в.], 2009. - 127 с.
9. Вятровський, З. Прогресивні зміни у підходах до розуміння і трактування кваліфікації людини / З. Вятровський // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 3. – С. 38-42. – Бібліогр.: 15 назв. – укр.
10. Голубенко, О. Л. Національна рамка кваліфікації в Україні [Текст] / О. Л. Голубенко, Т. Ю. Морозова // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методол. семінару / АПН України, Ін-т педагогіки АПН України. - Київ : Педагогічна думка, 2009. - С. 113-120 : іл. - Бібліогр.: 10 назв.
11. Голубенко, О. Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору / О. Голубенко, Т.

- Морозова // Вища школа : наук.-практ. вид. – 2009. – № 3. – С. 44-56. – Бібліогр. : 20 назв.
12. Голубченко, О. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору / О. Голубченко, Т. Морозова // Вища школа : наук.-практ. вид. – 2009. – № 3. – С. 44-56. – Бібліогр. : 20 назв.
13. Даньшин, Н. Болонский тупик Украины / Н. Даньшин // Электронный ресурс
[<http://vecherka.donetsk.ua/index.php?id=4647&show=news&newsid=29787>] – 21.05.2009. – рос.
14. Десятов, Т. Європейська восьмирівнева класифікаційна рамка освіти / Т. Десятов // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – Спецвипуск. – С. 3-7. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.
15. Десятов, Т. Європейська кваліфікаційна рамка – як інструмент процесу реформування / Т. Десятов // Неперервна професійна освіта: теорія та практика. – 2007. – № 1-2. – С. 149-156. – Бібліогр.: 4 назви. – укр.
16. Десятов, Т. М. Професійні стандарти – основа формування галузевої рамки кваліфікації / Т. М. Десятов // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 2. – С. 5-6. – Бібліогр.: 3 назви. – укр.
17. Десятов, Т. Національна кваліфікаційна рамка – інструмент модернізації освіти і навчання / Т. Десятов // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 1. – С. 10-13. – Бібліогр.: 4 назви. – укр.
18. Десятов, Т. Рамкова система кваліфікації європейських країн / Т. Десятов // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – Київ : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України : Благод. фонд ім. Антона Макаренка, 2001. – 2006. – Вип. 3-4. – С. 159-165. – Бібліогр.: 4 назви.
19. Закон України про Національну рамку кваліфікацій : проект від 05.10.2010 р. № 7215. // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. - Київ : [б. в.], 1940 – 2011 9~16 берез. (№ 14). – С.7-8.
20. Засади розроблення Національної рамки кваліфікації // Освіта України. - 2010. - 16 квіт. (№ 28). - С. 6.
21. Зіньковський, Ю. Модель Національної рамки кваліфікацій України / Ю. Зіньковський // Професійно-технічна освіта : наук.-метод. журн. – 2010. – № 2. – С. 5-8 : схема, табл.
22. Зорин, А. И. Взаимосвязь понятий "квалификация" и "компетенция" в профессиональном образовании / А. И. Зорин, Д. А. Махотин // Среднее профессиональное образование : ежемес. теорет. и науч.-метод. журн. – 2010. – № 12. – С. 7-9. – Бібліогр.: 7 назв.
23. Кільова, Г. Тенденції планування і реформування системи педагогічної освіти до сучасних ринкових умов господарювання / Г. Кільова // Молодь і ринок. – 2010. – № 10. – С. 23-27. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

24. Корольов, Б. Національна рамка кваліфікацій України : світовий досвід і вітчизняні традиції / Б. Корольов // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. – 2010. – 22 груд. (№ 51/52). – С. 4-5.
25. Короткова, Л. Проектування галузевої кваліфікаційної рамки швейного профілю / Л. Короткова // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 3. – С. 17-19. – укр.
26. Кремень, В. Посилювати методологічний, науково-методичний супровід європейської інтеграції національної освіти України : тези доповіді Президента Національної академії педагогічних наук України на Загальних звітних зборах 18 березня 2010 р. про діяльність академії у 2009 р. та завдання на 2010 р. / В. Кремень // Педагогічна газета. – 2010. – Берез. (№ 3). – С. 1-3.
27. Кришемінська, Л. Управління навчальним закладом в умовах ринку праці / Л. Кришемінська // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 4. – С. 7-8. – укр.
28. Луговий, В. І. Національна рамка кваліфікацій: розуміння і реалізація / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова. – Професійно-технічна освіта : наук.-метод. журн. – Київ : Педагогічна преса, 1997 – 2010. – № 1. – С.5-9. – Бібліогр.: 35 назв.
29. Луговий, В. Концептуальні засади розроблення національної рамки кваліфікацій / В. Луговий. – Вища школа. – 2010. – № 9. – С. 15-24. – Бібліогр. 29 назв. – укр.
30. Мельник, С. Іспанський досвід розробки національної системи кваліфікацій / С. Мельник // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 1. – С. 21-26. – укр.
31. Мирошніченко, А. Национальная рамка квалификаций в Украине / А. Мирошніченко // Електронний ресурс [http://www.hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1251]
32. Михальченко, М. І. Перспективи модернізації системи освіти України в контексті безперспективної ідеології «усім догодити» / М. І. Михальченко, П. П. Сліпець // Вища освіта України : тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – 2008. – № 3 (додаток 2). – Т. 1. – С. 53-59.
33. Морозова, Т. Британські професійні та академічні стандарти у сфері ІКТ / Т. Морозова // Вища школа. – 2008. – № 11. – С. 42-51. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.
34. Муравьёва, А. А. Международный опыт формирования национальной системы квалификаций / А. А. Муравьёва // Высшее образование в России : науч.-пед. журн. МОН РФ. – 2010. – № 5. – С. 62-69. – Библиогр.: 4 назв.
35. Нарада з питань розроблення Національної рамки кваліфікацій / Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту / Електронний ресурс [http://www.mon.gov.ua/newstmp/2011/01_04/6/]

36. Національна рамка кваліфікацій чекає на пропозиції // Освіта України. – 2011. – 14 січ. (№ 3/4). – С. 2.
37. Ничкало, Н. Загальні збори НАПН України. Національна рамка кваліфікацій - проблема загальнодержавна / Н. Ничкало // Професійно-технічна освіта : наук.-метод. журн. – 2010. – № 2. – С. 3-4.
38. Олейникові О. Н. Результати проекту ETF по разработке Национальной рамки квалификаций в России / О. Н. Олейникова // Матеріали семінару в Мінську 14 – 15.05.2009, презентація. – рос.
39. Панченко, Т. Поставьте специалистов в рамки / Т. Панченко // Електронний ресурс [http://respublika-kz.blogspot.com/2009/11/blog-post_4416.html] – 17.11.09. – рос.
40. Паршина, Н. П. Національна рамка кваліфікації та ДСПТО, заснованих на компетенціях: Н. П. Паршина // Електронний ресурс www.mon.gov.ua/education/prof-tech/topic – укр.
41. Порохняк, К. Проект оприлюднено / К. Порохняк // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. – 2011. – 2~9 берез. (№ 12/13). – С. 2.
42. Презентація проекту національної рамки кваліфікацій // Освіта України. – 2011. – 4 берез. (№ 17-18). – С. 4-5. – укр.
43. Профессиональные стандарты / К. Ткаченко // Електронний ресурс [http://www.hrm.ru/professionalnye-standarty] 02.02.2011 – рус.
44. Радкевич, В. О. Національна система кваліфікацій професійної освіти і навчання / В. О. Радкевич, В. Є. Скульська // Професійно-технічна освіта : наук.-метод. журн. - 2010. - № 1. - С. 14-17. - Бібліогр.: 7 назв.
45. Рижкова, С. А. Узгодження національного та загальноєвропейського стандартів вищої освіти / С. А. Рижкова. – матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Навчальні заклади культури і мистецтв України: особливості входження в Болонський процес» 7 – 8 черв. 2007 р. – С. 11-13. – укр.
46. Розроблення національної рамки класифікацій України. / Педагогічна газета. – 2010. – квіт. (№ 4.) – С. 3. – укр.
47. Сисоєва, С. Створення Національної системи кваліфікацій – проблема загальнонаціонального рівня / С. Сисоєва // Рідна школа. – 2010. – № 6. – С. 7-13. – Бібліогр.: 28 назв. – укр.
48. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти / За матеріалами сайту Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua. – Освіта і управління. – 2010. – № 1 – укр.
49. Суліма, Є. Невідкладні завдання системи вищої освіти на новому етапі Болонського процесу / Є. Суліма // Вища школа. – 2010. – № 11. – С. 5-13. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.
50. Сухарніков, Ю. Диверсифікація вищої освіти в контексті розробки Національної рамки кваліфікацій України / Ю. Сухарніков // Вища школа : наук.-практ. вид. - 2009. - № 3. - С. 26-43. - Бібліогр. : 8 назв.

- 51.Таланова, Ж. В. Докторський і постдокторський рівні рамки кваліфікацій : теоретико-методологічний аспект / Ж. В. Таланова. // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : наук.-практ. журн. - Харків : Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т" : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди : Укр. інж.-пед. акад., 2000. – 2010. – № 4. – С.20-29. - Бібліогр.: 29 назв.
- 52.Титович, И. В. Рекомендации по проведению реформ высшего образования Беларуси в соответствии с Болонским процессом / И. В. Титович, И. А. Мицкевич // Електронний ресурс [http://www.edubelarus.info/uploads/ehea/Belarus_recomendacii.pdf]
- 53.Уряд створив міжвідомчу робочу групу з питань розроблення та впровадження Національної рамки кваліфікацій : [інформація] / підгот. М. Короденко // Коментар до Інформаційного збірника Міністерства освіти і науки України. – 2011. – № 1. – С. 30-31
- 54.Хара, В. Г. Національна система кваліфікацій України: якою їй бути? «Круглий стіл» тижневика «Освіта» / В. Г. Хара. – 2011. – 9 – 16 берез. (№ 14). – С. 7. – укр.
- 55.Шашкевич, Ю. Актуальні завдання впровадження ідей Болонського процесу в Україні / Ю. Шашкевич. – Електронний ресурс [<http://eu.prostir.ua/library/235453.html>]. – 16-06-2009]. – укр.
- 56.Шулікін, Д. Національна рамка кваліфікацій: наступне слово за роботодавцями / Д. Шулікін // Освіта України. – 2011. – 11 лют. (№ 12). – С. 1-2.